

JORDI LUDEVID
Arquitecte i urbanista
JOSEP MARIA CARRERA
Arquitecte i urbanista
JOAN MALUQUER
Biòleg
MIQUEL MARTÍ
Enginyer de Camins, Canals i Ports
Llicenciat en Ciències Polítiques
MONTSERRAT MERCADÉ
Geògrafa
JOAQUIM SABATÉ
Arquitecte i economista

Les Comarques Centrals¹

Papers, Regió Metropolitana de Barcelona
núm. 39, maig 2003, pàgs. 43-59

¹ Aquest article constitueix un resum de l'*Informe territorial sobre les Comarques Centrals de Catalunya*, encarregat per l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona l'octubre del 2002. L'objectiu d'aquest encàrrec, similar al d'altres previs (Terres de Ponent, Regió de Girona, Alt Pirineu, Camp de Tarragona, etc.), era el d'elaborar una breu diagnosi sobre la problemàtica territorial, infraestructural, ambiental i urbanística de la regió; assenyalar les qüestions més rellevants per afrontar la problemàtica descrita i indicar les accions que caldria emprendre. Alhora es pretenia fonamentalment analitzar els sistemes urbans de Catalunya i la seva relació amb l'àmbit metropolità de Barcelona.

L'informe s'havia d'ajustar en tots els casos a una estructura i un índex temàtic molt precís de cadascun dels capítols, que ens ha semblat enraonat mantenir doncs en aquesta síntesi.

1 Comarques Centrals i Regió Metropolitana de Barcelona

2 Població, habitatge i treball a les Comarques Centrals

3 Cinc punts clau en el desenvolupament territorial de les Comarques Centrals

- 3.1 Accessibilitat exterior i vertebració interior
- 3.2 Sostenibilitat
- 3.3 Equitat social
- 3.4 Competitivitat territorial
- 3.5 Govern, governabilitat, plans territorials

4 Cloenda

Bibliografia

Abstract

Les Comarques Centrals es veuen fortament influïdes per l'extensió territorial de les dinàmiques metropolitanes de la propera regió de Barcelona. L'absorció per part d'una base econòmica, social i territorial pròpia dels forts impactes produïts per la immersió en una economia de creixent interdependència i complexitat, per l'arribada de nous col·lectius socials i per la implantació de models territorials mancats de la necessària base de planejament i ordenació, esdevé el principal repte per a aquesta regió.

Las Comarques Centrals están fuertemente influidas por la extensión territorial de las dinámicas metropolitanas de la cercana región de Barcelona. La absorción por parte de una base económica, social y territorial propia de los fuertes impactos producidos por la inmersión en una economía de creciente interdependencia y complejidad, por la llegada de nuevos colectivos sociales y por la implantación de modelos territoriales desprovistos de la necesaria base de planeamiento y ordenación se convierte en el principal reto para esta región.

The Comarques Centrals are nowadays strongly influenced by the territorial extension of the metropolitan dynamics of the nearby region of Barcelona. The absorption of an economic, social and territorial basis typical of the strong impacts produced by the immersion in an economy of growing interdependence and complexity, by the coming of new social groups and by the implantation of territorial models that lack the necessary planning base and order becomes the principal challenge for this region.

Les Comarques Centrals sont fortement influencées, actuellement, par l'extension territoriale des dynamiques métropolitaines de la proche région de Barcelona. L'absorption par une part d'une base économique, sociale et territoriale et propre des forts impacts produits par l'immersion dans une économie de croissante interdépendance et complexité, par l'arrivée des nouveaux collectifs sociaux et par l'implantation des modèles territoriaux dépourvus de la base nécessaire du projet d'aménagement devient le principal défi pour cette région.

1 Comarques Centrals i Regió Metropolitana de Barcelona

Per tal d'analitzar el desenvolupament futur de les Comarques Centrals hom pot començar distingint possibles escenaris d'evolució demogràfica. Un d'ells atendria fonamentalment a les dinàmiques recents de les cinc comarques, tot considerant el seu comportament sense rebre immigrants procedents d'altres comarques (que d'altra banda avui ja estan arribant en nombre considerable) i sense un creixement de la seva activitat productiva. Les pautes de creixement canviarien força si les Comarques Centrals haguessin d'allotjar una proporció creixent, no només d'indústries de poc valor afegit, magatzems i activitat logística que es desplacen des de la Regió Metropolitana de Barcelona, sinó també d'habitatges i de població que no tindran cabuda els propers anys dins l'àmbit metropolità.

Ambdós escenaris extrems poden ser analitzats, però, amb condicions de transformació diverses, tant pel que fa al reforçament de l'autocontenció de les Comarques Centrals i al funcionament en xarxa dels seus sistemes de ciutats, com a la millora de les seves connexions amb Barcelona i els principals nodes productius de l'àrea metropolitana de Barcelona. En tots els casos és de suposar, a més, que continuï el procés d'expulsió d'activitat industrial des de l'àrea metropolitana de Barcelona cap a la segona corona, també anomenada Regió Metropolitana estesa.

També és previsible que, per assumir la demanda d'habitatge generada per l'àrea metropolitana de Barcelona o perquè els diferents municipis de les Comarques Centrals treballin en xarxa, caldrà reforçar els nodes de la xarxa de forma "compacta" i, per tant, apostar per un reforçament notable del pes de les principals ciutats (Igualada, Manresa, Vic i Berga).

Les anàlisis realitzades han estat fonamentades en les tendències recents d'aquest àmbit, de la Regió Metropolitana i del conjunt de Catalunya (estructura demogràfica, organització productiva, potencial de població activa, requeriments d'actius per tal de mantenir determinats nivells d'activitat, etc.) i han cercat de mesurar el creixement previsible i les demandes d'habitatges i de sòl per a diferents usos als principals sistemes urbans.

L'escomesa i el pes de les Comarques Centrals dins el conjunt català han estat profundament afectats per les transformacions econòmiques de la segona meitat del

segle XX. Si haguéssim de sintetitzar els trets fonamentals d'aquests canvis i avaluar les relacions entre les Comarques Centrals i la Regió Metropolitana de Barcelona, diríem que:

1. Els darrers quinquennis s'ha produït un important increment de la mobilitat laboral i una disminució de l'autocontenció de les Comarques Centrals. L'increment de la mobilitat es manifesta entre poblacions de la mateixa comarca i en el conjunt de les Comarques Centrals, però també de manera destacada en les relacions amb Barcelona i la Regió Metropolitana. L'àrea de Barcelona tendeix a superar l'atracció dels centres regionals com a receptors de fluxos laborals de les Comarques Centrals.

2. L'augment considerable de les destinacions a les corones metropolitanes en el seu conjunt mostra que la influència del sistema metropolità barceloní tendeix a arribar a les Comarques Centrals.

3. És significatiu l'elevat nivell de la mobilitat laboral que Manresa estableix amb la segona corona metropolitana, indicatiu dels lligams amb els mercats de treball de Sabadell i Terrassa. Sembla suggerir-se una nova configuració de l'espai productiu català, en la qual Manresa s'integraria de fet en l'espai econòmic metropolità, amb una creixent interrelació amb la segona corona metropolitana.

4. D'altra banda, continua el procés de descentralització de llocs de treball des de Barcelona cap a la primera i la segona corona metropolitanes. En tant que Igualada i Vic continuen augmentant notablement els fluxos cap a la ciutat de Barcelona, Manresa, Berga i Solsona presenten un guany de fluxos que compensa amb escreix les pèrdues dels destinats a la capital.

5. Estan augmentant considerablement les relacions entre les dues corones metropolitanes i les ciutats de les Comarques Centrals, tant pel que fa a la descentralització de la residència a l'interior de la Regió Metropolitana com a la creixent imbricació dels mercats laborals de les àrees urbanes de Manresa, Vic i Igualada amb els del Vallès Occidental, el Vallès Oriental i el Baix Llobregat.

6. Cal destacar tanmateix importants fenòmens de localització de residència i activitat econòmica a les rodalies de les principals capçaleres comarcals (Vic, Manresa i Igualada).

7. Algunes comarques d'aquest àmbit es veuen afectades pels fenòmens de desconcentració de la població metropolitana, i totes elles presenten saldos migratoris positius amb la Regió de Barcelona, molt notables en el cas de les més properes (Anoia fonamentalment, Bages i Osona).

8. Cal, però, tenir en compte que una part important de les migracions són dutes a terme per les persones més ben formades i professionalitzades, per especialistes qualificats. Això suposa una descapitalització dels recursos humans de les Comarques Centrals. Que s'inverteixi aquesta tendència dependrà, a més de les millores d'accessibilitat, de les polítiques urbanístiques, de promoció i d'imatge.

9. Si atenem a les dades de mobilitat laboral i de migracions, s'està produint una clara tendència al trencament dels eixos tradicionals de les valls fluvials, per debilitament del paper dels centres regionals i per nivells d'integració cada vegada més elevats amb Barcelona i la seva Regió Metropolitana.

10. L'evolució de Manresa es diferencia lleugerament de la de Vic i Igualada, ja que mentre que les darreres presenten nivells d'integració creixent amb la Regió Metropolitana, Manresa sembla tenir un comportament més autònom, en el sentit que és menys receptora de la desconcentració de la població barcelonina i que l'evolució del seu mercat de treball sembla dependre en major grau de la seva pròpia dinàmica econòmica interna. Manresa rep en menor grau que Vic i Igualada la difusió de població i activitats que genera Barcelona, però al seu torn sembla manifestar una major capacitat de generar processos autònoms o autòcentrats de desenvolupament.

Estem, de fet, assistint a un canvi en les lògiques de funcionament de les capçaleres comarcals. Es tracta de ciutats crescudes a l'empара dels eixos fluvials com a centres regionals vertebradors del territori central, que avui, però, mostren una creixent integració en les dinàmiques metropolitanes.

2 Població, habitatge i treball a les Comarques Centrals

El model socioeconòmic, la proximitat geogràfica i l'estructura de la xarxa de comunicacions fa que les Comarques Centrals (Anoia, Bages, Osona, Solsonès i

Berguedà) estiguin cada vegada més vinculades al territori metropolitana. Així, malgrat que hi hagi un comportament diferencial, el que succeeix a l'àmbit metropolitana repercuteix marcadament sobre les Comarques Centrals.

En un context de represa del creixement demogràfic (per immigració) i de forta demanda d'habitatge (per emancipació i immigració), es poden identificar diversos escenaris possibles de cara al futur d'aquest territori. En un extrem tindriem un desenvolupament que en podríem dir "endogen" (basat en les potencialitats actuals d'aquest àmbit, sense implicacions de la Regió Metropolitana, força irreal en el context actual). Un segon es plantejaria aprofitar les dinàmiques metropolitanes i els recursos propis per bastir uns nous eixos de desenvolupament que potenciïn, d'una banda, una més estreta relació entre els nuclis principals i el seu *hinterland*, i d'una altra, una relació més equilibrada o de reciprocitat respecte a l'àmbit metropolitana de Barcelona.

Atenent a les característiques de l'evolució recent sintetitzades abans creiem que aquest segon és més versemblant. La tendència que s'està insinuant en aquests darrers 15 anys a les Comarques Centrals és a augmentar la seva dependència de la Regió Metropolitana. Val la pena plantejar-se quin model de futur es vol per aquest territori, tenint present aquest àmbit espacial de referència (RMB i les Comarques Centrals). Analitzats detalladament diversos escenaris, el nostre estudi considera clau defensar a les Comarques Centrals un notable creixement demogràfic i d'activitat estructurat a partir dels nuclis urbans principals. Per explicar-ho d'una manera gràfica, podríem dir que convé que moltes d'aquestes ciutats construeixin ara "l'Exemple" que no van saber o no van poder executar els dos segles anteriors. Només així s'aconseguirà mantenir una identitat pròpia i un pes relatiu raonable per aquesta regió, en la mesura que el mercat de treball, l'habitatge i els serveis assoleixen unes proporcions equilibrades que possibilitin els nivells d'autocontenció i autosuficiència desitjables.

Tenim, en tots els escenaris analitzats, una realitat indefugible: la necessitat d'un gran parc d'habitatge nou per als propers 20 anys a Catalunya, més de la meitat del qual es necessitarà abans dels 10 propers anys. Els llocs de treball contribuïran d'una manera més modesta en l'ocupació de sòl, però no pas d'una manera negligible.

Partim dels objectius d'optimitzar els sistemes urbans, d'absorbir d'una manera equilibrada i no amb un biaix sectorial desfavorable part del creixement global metropolità, i de considerar de nou les dimensions dels centres comarcals per donar-los una capacitat renovada de vertebració i intermediació de llur àmbit territorial i alhora mantenir una elevada autocontenció i autosuficiència.

L'estratègia que minimitza l'ocupació de sòl i optimitza els sistemes urbans i el seu nivell d'equipament passa per potenciar la transformació de les capitals comarcals en ciutats d'un rang superior, mitjançant un creixement equilibrat, un eixample del segle XXI, que superi la pèrdua de pes específic sofert per aquestes ciutats durant els darrers dos segles. Aquest canvi d'escala hauria d'implicar no només els municipis principals (Manresa, Vic, Igualada, Manlleu, Torelló, etc.), sinó també els nuclis veïns que han participat del creixement i la dinàmica dels centres comarcals, tot superant el concepte de límit municipal restrictiu. Aquest principi, que pot suposar duplicar el pes demogràfic d'aquests centres comarcals, sempre que vagi acompanyat de l'activitat econòmica i equipaments públics i privats pertinents, fóra probablement desitjable àdhuc amb un escenari global d'estancament demogràfic i econòmic. L'existència de l'Eix Transversal, que comunica les principals capitals comarcals, ofereix la possibilitat afegida d'augmentar la cohesió dins d'aquest territori i possibilitar que una part rellevant del mercat laboral i d'habitatge secundari es concentri en l'àmbit de les Comarques Centrals.

En l'actual situació, la hipòtesi de duplicar la població de les capitals comarcals es pot assolir imaginant que aquest àmbit absorbeixi el 20% del creixement urbanístic previst en l'escenari de referència per a l'àmbit metropolità i les Comarques Centrals, tot incloent tant habitatges com activitats i serveis.

L'assumpció d'una determinada quota de creixement implica lògicament posar a punt una quantitat notable de sòl, amb la repercussió política, social i ambiental corresponent. De tota manera, inhibir-se o reaccionar tard davant d'aquesta situació de ben segur que portarà a nivells d'improvisació en la planificació que podrien tenir conseqüències molt més greus.

3 Cinc punts clau en el desenvolupament territorial de les Comarques Centrals

3.1 Accessibilitat exterior i vertebració interior

Les Comarques Centrals tenen per la seva posició geogràfica un paper clau en el sistema de comunicacions i en la vertebració del conjunt del territori de Catalunya. L'articulació directa de les comarques de Ponent amb les comarques gironines (relacions transversals) i la connexió de les comarques pirinenques amb la Catalunya litoral passen en bona part per les Comarques Centrals. Per tant, del sistema d'infraestructures depèn en gran mesura que sigui possible una organització territorial de Catalunya com una xarxa policèntrica de sistemes urbans funcionalment integrats.

D'altra banda, la connexió directa amb la Regió Metropolitana de Barcelona a través dels corredors fluvials, enfortida arran de les recents millores en aquests eixos, ha fet que les dinàmiques metropolitanes ja es facin sentir amb força en aquestes comarques. Però al mateix temps, aquestes han quedat històricament al marge dels grans sistemes de comunicació internacionals que conflueixen en la Regió Metropolitana a través dels corredors litoral i prelitoral (l'actual implantació de l'AVE en constitueix el darrer exemple). Aquesta combinació d'una alta accessibilitat entre les Comarques Centrals i la Regió Metropolitana i d'una accessibilitat menor (respecte a d'altres regions catalanes) als grans sistemes de transport internacionals constitueix un risc per a la competitivitat d'aquesta regió, que podria convertir-se en simple receptora de les activitats expulsades de la Regió Metropolitana.

Hem cercat d'analitzar com el desenvolupament futur de les infraestructures a les Comarques Centrals pot condicionar, d'una banda, l'organització territorial en xarxa de Catalunya, i d'una altra, la influència de les dinàmiques metropolitanes en aquestes comarques. S'ha fet analitzant l'estat actual de les xarxes d'infraestructures i examinant les principals actuacions de millora del sistema de comunicacions en aquestes comarques els propers anys (tant les que influeixen en la seva relació amb la Regió Metropolitana com les que facilitarien un millor funcionament en xarxa al conjunt de Catalunya).

Les opcions sobre la millora de l'accessibilitat i la vertebració territorials a les Comarques Centrals durant la propera dècada atenen a tres grans objectius:

a) el reforçament simultani de la integració funcional de les Comarques Centrals amb la Regió Metropolitana de Barcelona i del seu funcionament en xarxa amb la resta de comarques catalanes en el marc d'un model d'organització territorial basat en les interdependències i sinèrgies creixents entre sistemes urbans;

b) l'aposta per un model de mobilitat equilibrat en l'ús del transport públic i el transport privat, tot concentrant bona part de les inversions en infraestructures a les Comarques Centrals en la millora del transport públic;

c) l'establiment de les condicions necessàries per al desenvolupament de les activitats logístiques i de la societat de la informació, com dos dels sectors més dinàmics en els propers anys.

A partir d'aquests objectius es plantegen les principals propostes per a la millora de les xarxes d'infraestructures a les Comarques Centrals, que serien:

1. Potenciar els serveis de ferrocarrils de rodalia de Barcelona fins a Igualada, Manresa i Torelló de manera que la durada dels trajectes se situï entre 40 i 50 min i la freqüència de pas sigui com a mínim cada mitja hora, i cada 15 min en hores punta. Aquest servei de rodalia es converteix en una peça clau de l'accés des de les Comarques Centrals als principals nodes dels sistemes de transport internacionals de l'àrea metropolitana (estacions de l'AVE, aeroport, port). La millora del servei de rodalia implica una total renovació de la infraestructura d'aquestes línies, a través de les quals es produiria també el transport de mercaderies des de les futures àrees logístiques de les Comarques Centrals cap al port de Barcelona i cap a les línies de ferrocarril de llarg recorregut. El Bages, on hi arriba més d'una línia de ferrocarril, constitueix una comarca idònia per acollir el principal centre d'intercanvis de mercaderies amb accés a la xarxa ferroviària de les Comarques Centrals. La millora de la línia ferroviària fins a Torelló s'ha de completar amb un nou traçat ferroviari fins a la Cerdanya que augmenti la competitivitat de la línia Barcelona-Puigcerdà-França. Al marge de la realització o no d'un ferrocarril transversal, la línia entre Manresa i Lleida exigeix actuacions de millora d'un traçat que en alguns trams és del tot obsolet.

2. Rescat o abaratiment del peatge de l'autopista Terrassa-Manresa: es pretén que l'Anoia, el Bages i Osona quedin efectivament connectades amb Barcelona

mitjançant vies ràpides segregades de doble calçada que situïn les capitals de comarca a 40 min de Barcelona. El desdoblament de la C-55 entre Martorell i Manresa, la millora de la C-17 fins a Ripoll i les obres de condicionament de la calçada de la N-II també afavoriran la millora de les comunicacions de les Comarques Centrals amb la Regió Metropolitana.

3. Actuacions de millora de la xarxa viària bàsica que articula les Comarques Centrals amb la resta de regions no metropolitanes de Catalunya:

- desdoblament de l'Eix Transversal, almenys entre Vic i Manresa;
- nou traçat de la C-37 entre Manresa i Igualada i entre Igualada i Valls;
- acabament de la C-15 entre Igualada i Vilanova i la Geltrú;
- execució de l'enllaç directe entre Vic i Olot;
- acabament del desdoblament de l'Eix del Llobregat entre Sallent i Berga combinat amb la rebaixa i el futur rescat del peatge del túnel del Cadí;
- millora de l'Eix del Cardener entre Cardona i Solsona.

Aquestes millores en la xarxa viària bàsica augmenten la vertebració interna de la regió i la seva articulació amb les altres regions, permeten donar resposta a l'augment previst de la mobilitat obligada i del transport de mercaderies entre els sistemes urbans, i milloren la comunicació de la Comarques Centrals amb els nodes d'accés als sistemes de transport internacionals no metropolitans (estacions de l'AVE de Lleida, Girona o Tarragona, port de Vilanova, aeroports de Reus i Girona).

4. Desplegament d'una xarxa de línies regulars d'autobusos que, seguint els eixos viaris bàsics, constitueixin un sistema de transport públic que connecti els principals sistemes urbans:

- eix transversal Girona-Vic-Manresa-Cervera-Lleida;
- eix del Llobregat Manresa-Berga-Puigcerdà;
- eix del Cardener Manresa-Solsona-la Seu d'Urgell-Andorra;
- Igualada-Cervera-Lleida;
- Manresa-Igualada-Valls/Vilafranca-Tarragona.

Caldrà elaborar un pla de transport públic per carretera a les Comarques Centrals.

5. Creació de d'estacions intermodals a Igualada, Manresa i Vic on s'articulin les línies de ferrocarrils de roda-

lia, les línies regulars d'autobusos intercomarcals i la xarxa de transport públic supramunicipal a través de la integració de les estacions i la coordinació dels horaris.

6. Adaptació dels principals sistemes urbans de les comarques centrals (conca d'Òdena, Pla del Bages i Plana de Vic) a les condicions de màxima integració funcional i d'alta mobilitat obligada mitjançant el desenvolupament d'una estructura viària i un sistema de transport públic urbà supramunicipals.

7. Inversions de millora i manteniment de la xarxa de carreteres comarcals i locals que han de garantir un bon accés a la xarxa viària bàsica des de totes les poblacions. Resulta especialment necessària la millora de l'eix subpirinenc entre Ripoll i Berga, de la carretera C-154 entre Vic, Prats de Lluçanès i Gironella, així com de la carretera que uneix Campdevànol amb Guardiola de Berguedà.

8. Desenvolupament de convenis amb operadors públics i privats en el marc de plans estratègics que facilitin la difusió de les tecnologies de telecomunicació d'acord amb els següents criteris:

- concentrar els esforços de l'Administració pública en les àrees que atrauen espontàniament menys inversions;
- diversificació de les tecnologies (ADSL, banda ampla, UMTS);
- foment de la competència entre operadors privats;
- adaptació de les administracions públiques als serveis telemàtics;
- desenvolupament de telecentres que facilitin l'accés i la familiarització dels usuaris amb les noves tecnologies.

També caldrà elaborar un pla d'infraestructures bàsiques per a les Comarques Centrals, amb particular atenció a les xarxes de cable, gas i telecomunicacions.

3.2 Sostenibilitat

Fins fa poc més de 10 anys els criteris urbanístics partien de l'espai urbà i construït per estendre's progressivament vers el "no urbanitzable", o reserva il·limitada de sòl en funció de la demanda urbana. Posteriorment, la sensibilitat naturalista va impregnar amb certa celeritat els diferents estaments tècnics i administratius i es va passar a l'antítesi: delimitar els espais protegits, o

pendents de protegir, per orientar el creixement cap a la resta del territori no tan valoritzat ambientalment. Pensem que aquestes visions, mútuament excloents o antitètiques, cal que siguin superades perquè han conduït massa sovint a discordances molt marcades en els límits entre l'espai lliure i l'ocupat, que ha posat en qüestió la continuïtat de les comunitats, el manteniment de processos i hàbitats secundaris² o de suport (per exemple, planes agrícoles associades a comunitats de fauna de cingleres o forestal), o els corredors entre espais construïts.

Pensem que cal retornar, amb el bagatge dels errors comesos, al començament, a planificar a partir de l'espai construït, tenint present que el que l'envolta no és el buit, sinó un espai lliure, natural, agrícola o senzillament no impermeabilitzat, de manera que qualsevol intervenció d'envergadura que necessiti actuar sobre aquest espai cal que es fonamenti a partir d'un acurat estudi previ sobre les seves característiques (fragilitat, sensibilitat, singularitat, biodiversitat, bellesa i visió paisatgística). A partir d'ací cal plantejar en l'esquema urbanitzador com minimitzar l'afectació d'aquests espais i potenciar, a partir de les cessions d'espai verd, els hàbitats més estratègics i/o valuosos i, sobretot, la continuïtat dels elements connectors, relligadors tant estructurals de la biodiversitat com paisatgístics (cursos fluvials, rengleres d'arbres i tanques, etc.).

Els projectes d'infraestructures o creixements menors han de tenir un marc adient de regulació; no es pot tractar de limitar-los amb restriccions apriorístiques de l'espai no ocupable, ja que això pressuposa massa sovint un treball improvisat de jerarquització dels diferents territoris i hàbitats, parcial, manipulable i relliscós, alhora que contraproductiu: per passiva delimiten on es pot fer de tot sense gaire miraments o amb un estudi d'impacte de tràmit, a posteriori de l'avantprojecte urbanístic de torn. Pensem que el territori i l'urbanisme són quelcom dinàmic i que no poden funcionar dissociadament; ni intentant congelar el creixement per unes condicions conjunturals que pretenguin allargar-se indefinidament ni "museitzant" els espais "més valuosos" per protegir-los d'una voràgine expansiva que de totes acabarà, d'una manera o altra, afectant-los. Cal inventariar i regular tot el territori d'una manera adient i amb diferents graus de flexibilitat, no només els espais urbans o naturals d'especial protecció.

² A vegades més escassos i per això estratègicament més valuosos que els hàbitats "principals".

De manera coherent amb aquest plantejament, pensem que més que fer una llista més o menys extensa de recomanacions cal centrar-se en la protecció activa del territori i el paisatge a partir de dos tipus d'actuacions:

1. L'establiment de categories normatives de regulació de l'espai rural a partir de l'estudi i la definició d'àrees paisatgístiques homogènies i/o teixits rurals, que haurien de donar un nombre suficient i alhora raonable de categories, convenientment cartografiades en un mapa de mosaic, basat en criteris tant de caire naturalístic com agronòmics, culturals i d'altres.

2. Els estudis de detall dels principals projectes que cal certament dissenyar durant els propers anys. Entre aquests destacariem especialment els dels eixamples de les ciutats principals, els quals haurien d'absorbir idealment el 90% del creixement urbanístic de les Comarques Centrals els propers 20 anys. La gran dimensió d'aquests projectes permetria, d'una banda, el canvi d'escala i projecció d'aquestes ciutats en el marc català, tot augmentant paral·lelament l'autocontenció i l'autosuficiència. Pel que fa al territori o medi natural, unes poques grans operacions optimitzen i minimitzen l'ocupació del sòl directe, d'una banda, i indirecta, d'una altra, tenint en compte els enllaços viaris i altres actuacions no estrictament urbanes. A més, se soluciona molt la fragmentació del territori en concentrar les actuacions, les quals disposen, a més, d'una quantitat de cessions prou important com per refer o restaurar hàbitats i paisatges i incorporar corredors o vies verdes que poden, si s'escau, creuar el propi casc urbà. Finalment, a nivell tècnic i econòmic, les operacions d'Eixample, per la seva magnitud, poden gaudir d'un conjunt de recursos tant tècnics com econòmics per tal de fer els estudis específics previs de medi natural que es requereixen i, a la vegada, per fer-ne la gestió o el manteniment posterior necessari.

3.3 Equitat social

A les Comarques Centrals com arreu, les actuals formes de creixement i especialitzacions urbanes i territorials estan conduint a noves formes d'exclusió i segregació social. Les polítiques adreçades a l'equitat social i la cohesió ciutadana, com són sectorials, cal que quedin inserides en el marc de l'ordenació territorial, atès que la segregació social s'expressa també com a una evident segregació espacial i territorial. Per tant, la

intervenció sobre el territori estaria orientada a controlar l'especialització d'aquest i a evitar la segregació territorial esmentada.

La màxima expressió de la manca d'equitat es troba avui en l'accés a l'habitatge i a alguns serveis seguit per la concentració dels sectors socials més vulnerables en barris determinats, els quals al seu torn pateixen una sèrie de mancances, diferents segons siguin barris vells i degradats o polígons residencials construïts per allotjar grups de població amb escassos recursos econòmics. Aquesta segregació es manifestava tradicionalment també, i encara ho fa en el cas d'alguns col·lectius, en la dificultat per accedir als serveis públics i als equipaments socials i culturals.

D'altra banda, l'equitat és també condició de la cohesió ciutadana en la mesura que els diferents grups socials són capaços d'integrar-se i construir la *civitas* enlloc de fragmentar i segregar el cos social de la ciutat. Les administracions públiques han d'influir de manera directa en cadascun dels aspectes apuntats. Així, la cohesió ciutadana interna és també un factor constitutiu del capital social i de la vida urbana, com també de la competitivitat territorial.

Sense la cohesió ciutadana aquesta tasca esdevé a vegades més que difícil, impossible. És doncs també des de l'Administració pública que cal incentivar la participació ciutadana en els diferents projectes de ciutat: el seu èxit depèn d'això. Així mateix, equitat social i cohesió ciutadana esdevindran primordials en una fase que es preveu de creixement. Però el més important és evitar que resultin negatius o tinguin uns costos socials i econòmics semblants als que es donaren a la RMB en les dècades de 1960 i 1970 (i a les Comarques Centrals en menor mesura); per tant, caldrà realitzar previsions de demandes d'habitatges, serveis i equipaments socials per tal d'absorbir-los a mesura que es produeixin.

És davant d'aquests importants creixements previstos que l'elevat consum de sòl que suposa l'habitatge en baixa densitat i la discriminació social, amagada sota la simple separació d'usos, planteja la necessitat de recuperar la ciutat compacta, amb la seva barreja d'usos, així com la readequació dels estàndards d'habitatge.

Al sistema urbà d'Igualada, el creixement que ha predominat és el compacte. Es tractaria de seguir aquest model. Les ciutats d'Igualada, Manresa i Vic poden

transformar-se, substituint els seus sòls industrials per residencials, completant els espais buits que encara hi ha, i fent la reserva necessària per als equipaments, però sense haver d'ocupar completament el poc sòl que els hi resta.

Pel que fa al parc d'habitatges, s'hi estan realitzant intervencions des de diferents direccions: política de rehabilitació de nuclis antics, rehabilitació d'habitatges en petits nuclis rurals i en masos disseminats per a la seva conversió en segona residència, intervenció pública als polígons residencials i barris perifèrics, etc.

La situació en aquest procés de recuperació és molt diferent en cada ciutat. Així, a Vic s'està en una fase de "millora" del parc d'habitatges existent força més avançada que a Manresa o Igualada. Per la seva banda, Manresa ja ha endegat polítiques d'intervenció en el parc d'habitatges que permetin la seva adequació, i Igualada està en procés d'identificació de les problemàtiques per poder plantejar les estratègies necessàries d'intervenció.

D'altra banda, en la darrera dècada la construcció d'habitatges ha augmentat a les Comarques Centrals en una proporció superior a l'índex de creixement de la població: 6,1% de creixement mitjà anual d'habitatges iniciats i habitatges acabats per al període 1992-2001, contra el 0,6% de creixement mitjà anual de població per al període 1991-2001. Aquesta diferència en els ritmes de creixement indiquen un desajust entre el creixement del parc d'habitatges i el de la població, a causa sobretot del canvi en les pautes socials de la població; així, en el conjunt de les Comarques Centrals existeix un superàvit d'habitatges (entre construïts i de nova construcció) en relació amb la demanda potencial estimada de la població autòctona resident.

El problema, en línies generals, no és tant la manca de sòl residencial com el model de creixement urbà triat. Així mateix, la substitució/compleció (i per tant compactació en ambdós casos) és molt lenta, el preu del sòl és més elevat i les obres de construcció més cares.

L'altra forma de creixement ha estat en baixa densitat (habitatge unifamiliar, preferentment adossat). I és aquest tipus de creixement, produït sobretot en municipis integrants dels sistemes urbans, el que, a més de representar un elevat consum del sòl i un encariment dels serveis urbans, acaba per constituir una nova forma de segregació social.

Si el mercat d'habitatge de compra es caracteritza per les dificultats d'accés a causa dels seus elevats preus, el de lloguer presenta una situació especialment difícil, bé per manca d'habitatges, bé per preus excessivament elevats, però sobretot perquè la relació qualitat/preu és encara més baixa que en el cas dels habitatges de compra de segona mà.

A les Comarques Centrals, segons dades del cens de 1991, dels habitatges construïts en el període 1961-1991 el 78% eren de propietat i el 19% de lloguer. Tampoc deixa de ser significatiu comprovar que són els habitatges de més antiguitat els que tenen un major percentatge en situació de lloguer, mentre que els de menor antiguitat són majoritàriament de compra: el 51% d'habitatges anteriors a 1950 eren de compra mentre que el 31% eren de lloguer.

Actualment, la promoció d'habitatge públic és molt baixa, malgrat que la construcció de nou habitatge és força elevada. Hi ha pocs exemples de promoció d'habitatge públic, amb el que es vol destacar la realitzada per diversos sindicats d'Igualada (CCOO, UGT, etc.), els quals estan executant una segona promoció d'habitatge social (en plurifamiliar), al barri de les Comes, junt al barri promogut per l'Incasol. Les intervencions de rehabilitació i revitalització s'han hagut d'adreçar a dos sectors de ciutat força diferenciats.

D'una banda, els barris perifèrics, sorgits o no d'operacions urbanístiques de baixa qualitat i elevada rendibilitat, d'una altra estan els barris vells de les ciutats en què s'ha permès la seva degradació.

Pel que fa a l'accés als serveis i els equipaments, la dotació d'equipaments bàsics ha anat completant-se, tot i que existeixen encara alguns buits (per exemple, a Manresa el teatre encara s'està rehabilitant, i el procés d'unificació dels dos hospitals està comportant una sèrie de desajustaments que afecten tant el personal que hi treballa com l'atenció pública; o bé la necessitat d'unificar l'hospital d'Igualada en un únic centre, ja previst).

Respecte a la identificació dels col·lectius amb dificultats per accedir-hi, es comença a tenir informació, però existeixen buits i polítiques d'intencions però no d'acions. Per exemple, supressió de barreres arquitectòniques per al col·lectiu de disminuïts físics, però també per a l'elevat col·lectiu de gent gran. No existeix un estudi detallat que identifiqui aquests col·lectius de manera clara en la majoria de nuclis de la regió.

Ara com ara, la població immigrada es localitza bàsicament en les poblacions on hi ha activitat econòmica i per tant té majors possibilitats laborals: feines poc qualificades, tant relacionades amb l'agricultura i la construcció com els serveis, inclosos el de restauració i el domèstic, perfils de treball demandats pels empleats.

A les Comarques Centrals la distribució de la població immigrada és desigual: Vic (entorn del 10%) i Manlleu (entorn del 13%) són els que en reben més, seguides per Manresa (6%) i Vilanova del Camí.

La immigració no s'ha manifestat a Igualada de forma significativa. Presenta una taxa de residents d'origen estranger molt inferior a la mitjana catalana: 4,75% del total d'immigrants el 2002. Vilanova del Camí n'acull més, amb el que en aquest cas la unitat d'anàlisi és la Conca d'Òdena. El cert és que, de manera paulatina, a l'Anoia està creixent el nombre d'immigrants, sobretot perquè s'ha començat a notar un dèficit en mà d'obra en determinats sectors industrials.

Algunes d'aquestes poblacions (Manresa, Manlleu, Vic, etc.) han endegat plans i programes d'acolliment o integració de la població immigrada. Així mateix, el Consell Comarcal del Bages ha realitzat un Pla Integral d'Immigració per a la comarca, que exclou Manresa –que ja en disposa d'un–, i des de la Mancomunitat d'Òdena s'ha començat a redactar un pla.

L'accés als serveis i els equipaments bàsics està garantit per a gairebé tota la població, però cal que s'incorpori en la planificació una major sensibilització envers els col·lectius amb majors dificultats de mobilitat, suprimint de manera efectiva les barreres arquitectòniques i emplaçant aquests equipaments en llocs de fàcil accés sense necessitat d'haver de recórrer al transport privat i garantint la seva condició de serveis de proximitat. Per contra, continua existint un sector de població que es manifesta impermeable a l'accés als serveis i equipaments d'escala urbana.

Des de l'òptica de la població local apareix com a molt necessari avançar paral·lelament en la seva implicació, ja que aquesta sol manifestar rebuig (reconegut o no) cap a la immigració quan aquesta és especialment visible i es posen de manifest les grans diferències culturals.

Sota l'epígraf de cohesió ciutadana s'expressa la inquietud per part de la societat civil i de l'Administració

pública per la construcció del teixit social que permeti avançar en la creixent complexitat social. Per a l'Administració representa la necessària implicació de la societat en els projectes que permeten construir i per tant avançar. Per a la societat representa l'exercici d'un cert control sobre l'Administració així com una plataforma d'expressió i de pressió quan sent que no és prou escoltada en les seves necessitats.

El gruix de la societat civil, que expressa la capacitat organitzativa d'aquesta però també la seva capacitat d'influència en la vida pública, té el repte d'organitzar-se de manera més efectiva per tal que les iniciatives no es perdin ni es dilueixin i tinguin un ressò més ampli.

L'activació de la participació ciutadana des de l'Administració pública, entesa com una manera d'implicar la societat en els projectes de ciutat i que permet desenvolupar una major consciència col·lectiva i participativa, té el repte de buscar mecanismes en què la participació ciutadana no sigui utilitzada com a camp de batalla política si no es vol condemnar-la al fracàs, això és, com un mer instrument de reafirmació de la pròpia política per damunt dels interessos comuns de la ciutat.

3.4 Competitivitat territorial

Les Comarques Centrals estan formades per dos grans espais clarament diferenciats. D'una banda, hi ha el conformat per espais rurals i zones d'antiga industrialització i activitat minera encara immersos en un procés de reconversió. D'una altra, hi ha l'espai definit a l'entorn dels principals sistemes urbans i que tendeix a la integració amb la Regió Metropolitana de Barcelona i a una embrionària articulació entre ells.

Els tres principals sistemes urbans de la Comarques Centrals (Pla de Bages, Plana de Vic i Conca d'Òdena) es caracteritzen per ser industrials per excel·lència, però amb un important creixement i reforçament dels serveis vinculats al coneixement i a la societat del benestar.

El Berguedà, comarca identificable per les colònies industrials i la mineria, però també pels espais naturals, està encara ara immersa en la crisi, la sortida de la qual no s'acaba de veure (és indicatiu que el creixement comarcal de la població continuï sent negatiu). Està cercant de reorientar la seva oferta cap a l'activi-

tat turística, però mantenint en joc l'oferta de sòl industrial i fent un esforç d'adaptació als nous requeriments tecnològics.

El Solsonès, per les seves característiques (zona forestal, existència de sòl industrial, bàsicament a l'entorn de Solsona, existència del Centre Tecnològic Forestal de Catalunya, desenvolupament del turisme rural, etc.), ofereix una oportunitat clau de basar l'especialització productiva en el sector forestal.

Apostem per un reforçament de la competitivitat que es basi en impulsar les especialitzacions productives territorials existents o potencials en determinats subsectors, però des d'una perspectiva que consideri la cadena de creació de valor completa, del sector primari al terciari, i que per tant permeti un cert domini i control sobre tot o sobre una part bàsica del sistema productiu, eventualment recolzada en la creació o potenciació dels centres de coneixement vinculats a aquestes especialitzacions.

En la línia de transformar l'antic sistema productiu basat en la divisió dels sectors (primari, secundari i terciari) en un sistema productiu que integri totes les fases del procés, l'opció defensada seria convertir-los en centres de referència a escala catalana, però també europea.

Així mateix, caldria articular aquests dos espais en una única regió, en què les diferents especialitzacions els relliguin i en què es pugui produir una transferència de recursos i capital social d'una part a l'altra del territori. Amb tot, resulta clau per a la competitivitat d'aquesta regió el millorar l'accessibilitat entre els sistemes urbans i entre aquests i els grans sistemes de transport internacionals si no es vol córrer el risc de convertir-se en simple receptora de les activitats expulsades de la Regió Metropolitana.

Igualment, caldrà incrementar la integració dels mercats de treball, tant entre els diferents sistemes de les Comarques Centrals com entre aquests i la RMB. La suma de recursos disponibles i l'accessibilitat i integració de mercats ha de suposar l'atracció i mobilització de recursos econòmics i humans de la regió i una millora de la seva competitivitat.

En l'anàlisi de la competitivitat territorial intervenen dos elements bàsics: els recursos disponibles (materials i humans) i el reconeixement de les especialitza-

cions productives territorials. Per recursos disponibles entenem els recursos materials (sòl industrial, empresa predominant i sector d'activitat, patrimoni natural i cultural, etc.), els recursos humans o socials (formació i qualificació bàsicament), així com alguns instruments territorials per a desenvolupar-los (promoció econòmica i tecnològica, projectes urbanístics i territorials, etc.).

Els recursos disponibles s'han analitzat en tres unitats: recursos materials, capital social i instruments. En els recursos materials, atesa la forta especialització en l'activitat manufacturera, l'anàlisi se centra sobretot en l'oferta de sòl industrial, la caracterització de les empreses predominants i els sectors d'activitat, però també en el patrimoni cultural i natural.

El capital social ha estat vist també com a recurs prioritari en la mesura que si els recursos materials atrauen o rebutgen la implantació de determinats tipus d'activitat, formació i qualificació del capital humà, poden condicionar la qualitat de l'activitat desenvolupada i el bloqueig o la consecució dels projectes destinats a millorar la competitivitat del territori, tant a escala local com regional.

La competitivitat territorial ha de basar-se en els propis recursos i els seus potencials, millorant o modificant els aspectes que actuen com un fre al seu desenvolupament. Recursos materials, capital social i instruments amb què s'han dotat són els tres peus sobre els que reposa les seves expectatives futures de creixement.

A les Comarques Centrals, a més de destacar la manufactura tradicional (antics eixos fluvials, "nous" sistemes urbans), es pot considerar també el sector alimentari: l'Alta Anoia (Segarra calafina), el vitícola de l'Anoia Sud i àmplies zones d'Osona, el Bages i el Berguedà.

Igualment s'està produint una tendència a la concentració empresarial de l'activitat agrària i ramadera. Així, mentre que la superfície agrària es manté estable, el nombre d'explotacions s'ha reduït (també per a l'Anoia: de 2.254 el 1989 a 1.384 el 1999).

Per comarques, al Bages el pes de la petita empresa era del 60,1% el 1999 (el 62,3% el 1991), però l'activitat productiva es troba fortament concentrada en unes quantes empreses (amb 18 empreses de les 562

que hi havia l'any 1999 se sobrepassava la meitat de la producció de la comarca).

A Manlleu, d'acord amb dades de 2001, hi ha un clar predomini de la microempresa (0-10 treballadors) amb el 88,1% del total d'empreses i el 33,4% de treballadors, seguida de la petita (11-50 treballadors) amb el 10,5% del total de firmes i el 36,2% de treballadors. Amb tot, el pes de la mitjana empresa (51-250 treballadors), que representa l'1,2% del total de companyies, és notori ja que concentra el 21,9% de treballadors assalariats del municipi.

A l'Anoia, les microempreses representen el 85,6% i les petites el 12,5% (iguals percentatges per a la conurbació d'Igualada) amb el 30% i 34% d'assalariats, respectivament (dades de 1999). Hi havia 8 grans empreses i 51 de mitjanes. D'aquestes, 6 estaven localitzades a la conurbació, 3 pertanyen al gènere de punt i 1 al de confecció.

Es pot dir que gairebé tots els municipis de les Comarques Centrals, en diferent mesura, comencen a integrar el patrimoni cultural com un element de promoció econòmica. Amb tot, es poden detectar diferències substancials quant a la concepció i el grau de desenvolupament.

Les principals conclusions són les que segueixen:

- el sòl industrial és una de les bases de creixement de futur de les Comarques Centrals;
- el diferencial de preus del sòl industrial és alhora factor d'oportunitats i riscos;
- la millora de les xarxes de comercialització i serveis a les empreses és un factor de competitivitat;
- cal veure el patrimoni cultural com a recurs de competitivitat territorial;
- finalment, el reforçament de les empreses orientades a les diferents especialitzacions productives territorials esdevé una qüestió clau.

Les Comarques Centrals són molt riques quant a existència de grups, més o menys organitzats, de ciutadans, empresaris, professionals, etc. Amb tot, el problema més greu que s'hi identifica és l'excessiva fragmentació, la confrontació oberta quan els interessos són contraposats i, per tant, la falta d'efectivitat massa sovint de molts d'ells, el bloqueig de molts projectes que haurien pogut avançar, etc.

Hom proposa i estudia principalment tres instruments d'actuació.

El primer el constitueixen els Ens de Promoció Econòmica, desenvolupats sobretot pels ajuntaments, que hi incideixen com a captadors/attractors d'activitat.

El segon instrument és de característiques i objectius radicalment diferents. Les dimensions predominants de les empreses i la progressiva incorporació de tecnologia així com les majors exigències de qualitat dels productes en un mercat cada cop més competitiu, feren necessari la creació de centres tecnològics amb els objectius de transferir tecnologia i coneixement a les empreses alhora que des d'ells es realitzarien tasques d'I+D.

Finalment, el tercer instrument considerat com a factor de competitivitat han estat aquells projectes urbanístics de ciutat planejats i executats sota la perspectiva de creació de noves centralitats, alhora que faculden el territori en els diferents àmbits de promoció. És així que s'han tingut en consideració des de projectes que faciliten la concentració dels centres de coneixement alhora que aconsegueixen la funció de millora urbana del seu entorn, fins a projectes que plantegen la gestió del patrimoni cultural com a factor de competitivitat. Determinats projectes urbanístics tenen una especial influència en el desenvolupament econòmic i la millora de la competitivitat territorial en la mesura que creen i recreen nous espais integrant creixement urbà i activitat econòmica; altrament dit, són projectes de promoció de centralitats de serveis avançats, coneixements i/o comercials. En són exemples clars a les Comarques Centrals:

- Antiga travessera N-II Igualada, actual avinguda de Mestre Montaner, per la promoció d'un eix d'activitats del coneixement i comercial de nivell. En aquest cas es tracta d'aprofitar aquest magnífic eix urbà (2 km de llargada) amb una doble funció: actuar com a frontissa urbana entre la indústria i la ciutat, i potenciar la conurbació d'Igualada més enllà de la pròpia comarca.
- Parc de les Colònies, al Berguedà. Comprèn el tram de 20 km de riu entre l'Ametlla de Merola i Cal Rosal i integra/articula 15 fàbriques i 14 colònies, relligades per un teixit de camins rurals i canals. El projecte es basa tant en la qualitat del seu patrimoni arquitectònic, cultural i natural com en el seu emplaçament respecte a la RMB.

- Campus Universitari de Manresa, que s'està definint a l'entorn de l'escola universitària politècnica de Manresa, en la zona de futura connexió amb l'Eix. La concentració dels centres universitaris hauria de permetre la construcció d'equipaments i la concreció d'iniciatives de formació i recerca.
- Cardona i la muntanya de la sal, com a atractor de turisme i desenvolupament econòmic en una zona que no només va quedar castigada pel tancament de mines, sinó que ha obligat a la reconversió productiva i el reciclatge d'una part important de la població local.
- Parc de la Sèquia, els objectius del qual són diversos: la protecció activa del territori no urbà, el desenvolupament del turisme local i l'atracció del lleure, i el projecte de l'espai obert.
- Extensió de Vic a l'altra banda de la via del tren: aprofitar el soterrament de la via, sinèrgies creades per grans equipaments com el Sucre i la Universitat de Vic, procés de desconcentració residencial i productiva de la RMB, etc.
- Parc d'activitats a Manlleu i Parc de la Vinya del Bages.

3.5 Govern, governabilitat, plans territorials

Les Comarques Centrals estan en un moment de canvi. La Regió Metropolitana impulsa i difon el creixement cap a zones més perifèriques i exerceix una forta pressió cap a aquests nous sòls. Com a conseqüència, les Comarques Centrals hauran de desplegar estratègies que els permetin afrontar-ho amb capacitat directiva proactiva, d'autogovern. En cas contrari, el projecte territorial li vindrà fet des de fora.

Un nombre significatiu d'institucions i entitats estan realitzant projectes de desenvolupament territorial. Ara bé, un dels problemes importants identificats ha estat la disgregació d'accions, projectes, programes i estudis. Aquesta disgregació-desagregació es produeix en tots els àmbits i nivells de les comarques. Existeix força informació especialitzada –gairebé totes les qüestions clau que afecten el desenvolupament han estat tractades i estudiades–, i hi ha propostes i mesures d'actuació. Però s'han trobat molts pocs treballs que els tractin de manera global i agregada.

Comença a haver una percepció més global del territori. Aquesta percepció es reflecteix en alguns projectes sobre la taula: l'Eix del Llobregat i el Pla de Bages en són dos bons exemples. Però per al conjunt de les Comarques Centrals encara s'està força lluny d'una visió, una imatge i una mapificació, i d'uns estudis globals i agregats, atès que l'àmbit de referència no va més enllà dels sistemes urbans, o d'una agrupació més o menys natural de municipis, o de la comarca quan és el consell comarcal qui els promou.

El discurs del que s'és i cap on es vol anar està més construït del que sembla. Falta, però, un llarg camí per coordinar-lo i explicitar-lo entre els diferents agents implicats fins a definir els instruments (de govern i financers) de diàleg i les taules de cooperació necessàries. És una idea comuna el no voler convertir-se en un nou Vallès. Aquest sentiment es troba tant a escala de polítics, tècnics i professionals com al carrer.

La manca de coordinació en la planificació, quan es tracta de la indústria i el sòl residencial, es tradueix en una disgregació de projectes i recursos encara més evident. Tots els municipis volen tenir els seus polígons industrials, encara que siguin de grandària insuficient, o les seves àrees residencials de baixa densitat, etc. Ningú no vol renunciar a reproduir a escala local el que es produeix a escala global. La manca de la perequació fiscal palesa uns efectes negatius importantíssims.

Hi ha, doncs, un divorci entre el que es percep com a necessari (ciutat compacta, millora del transport públic, racionalització de l'explotació dels recursos naturals, compatibilització dels usos del sòl en àrees homogènies, etc.) i el que realment passa (proliferació de petits polígons industrials en molts municipis, extensió de les ciutats jardí, proliferació d'activitats lúdiques i d'oci consumidores de sòl i recursos).

El finançament i la gestió han estat identificats com a problemes greus per al desenvolupament territorial. Les administracions locals es troben mancades de recursos financers, mentre que al mateix temps han d'assumir més funcions (promoció econòmica, benestar social, etc.); els consells comarcals es troben mancats de recursos financers i les competències que tenen són força limitades; les entitats privades, bé necessiten subvencions per a sobreviure, bé no s'impliquen en els projectes si no els veuen clars, etc.

Els mecanismes de gestió resulten progressivament obsolets, en la mateixa mesura que el model de desenvolupament territorial s'ha anat tornant cada cop més complex. En alguns treballs territorials es fa alguna proposta, però no s'acaben de perfilar alternatives sense que aquestes no suposin tocar l'organització territorial i la Llei de Base del Règim Local, de manera que la millor possibilitat que es presenta és la cooperació i concertació entre les diferents institucions i entitats en projectes concrets.

El mapa municipal presenta abundants irregularitats i disfuncions, i en molts casos resulta inadequat en relació amb les realitats humanes, de comunicacions i urbanístiques. Les entitats municipals descentralitzades tenen un paper marginal. El mapa comarcal presenta dos sectors qüestionats: el Moianès i el Lluçanès. El gran nombre de municipis amb pocs habitants fan dels consells comarcals un ens idoni per assolir el llinar de població mínim per a la prestació de molts serveis. El teixit associatiu entre municipis (en particular mancomunitats) és feble.

Els continus urbans o ciutats reals depassen clarament els límits municipals i requereixen d'una acció concertada. Caldria facilitar tot tipus de col·laboració entre municipis, encara que pertanyin a comarques o a àmbits de planificació diferents. I també cal cercar fórmules de reconeixement del Lluçanès i del Moianès.

L'Administració local no té ben resolt el seu propi finançament. Caldria, doncs, fer el pas de la cultura de la subvenció a la cultura de la implicació i la participació. D'aquí la cada cop més urgent necessitat de fomentar la cohesió ciutadana, tant per no encallar iniciatives (desacords, manifestacions) com per implicar els agents econòmics en el desenvolupament del territori.

En aquest ordre de coses hi ha un bon nombre de projectes que bé progressen de manera molt lenta, bé ni tant sols veuen la llum. Caldria, doncs, la implicació dels agents econòmics en el desenvolupament del territori, molt més quan s'ha vist que això és possible a les Comarques Centrals, on comencen a existir iniciatives d'aquest ordre.

En són exemple:

- La constitució recent de la Societat Projectes Territorials del Bages, SA (Pla de Bages), en què hi ha la col·laboració entre el capital públic (ajuntaments) i el

privat (Caixa de Manresa i un nodrit grup d'empreses) per a la promoció del Pla de Bages. La nova societat promourà iniciatives que tendeixin a l'impuls del Pla de Bages. Una de les seves principals idees és la gestió de sòl industrial amb el respecte al medi ambient i el manteniment de l'alta qualitat de l'entorn natural per fer del Pla de Bages un territori competitiu a l'hora d'atreure empreses d'alt valor afegit.

- L'Eix del Llobregat (Diputació de Barcelona i municipis de la conca), el Parc de la Sèquia (municipis per on transcorre, Diputació de Barcelona, Caixa de Manresa, i un grup d'empreses i empresaris) i el Parc de les Colònies són alguns exemples de col·laboració entre els nivells públic i privat i a escala supramunicipal.

La concertació estratègica ha esdevingut una eina de desenvolupament territorial, mentre que la coordinació necessària entre els diferents ens existents es manifesta en tots els àmbits que afecten el territori. Aquesta és, en última instància, una bona expressió del funcionament en xarxa, per damunt del funcionament jeràrquic.

- Consorcis per a la promoció turística i econòmica (Consorti de les Valls del Montcau, Consorci de Municipis del Lluçanès), per a la promoció econòmica (Pla Estratègic de la Vall de Ges, Orís i Vidrà, per exemple), per a la promoció i el desenvolupament de projectes urbanístics i infraestructures (Societat Projectes Territorials del Bages, SA, per exemple), etc.

- L'existència d'ens locals supramunicipals facilita en part el canvi, tot i la resistència d'alguns municipis.

- La promoció turística és un dels àmbits que comença a comptar amb la coordinació entre els diferents municipis, tot i que prou sovint requereixen la participació i la col·laboració d'ens supramunicipals (la Diputació de Barcelona sobretot).

- La promoció econòmica encara es realitza bastant des de l'òptica del propi municipi, tot i que comencen a haver plans estratègics realitzats per diversos municipis en què la promoció econòmica té una especial rellevància.

- La planificació estratègica, que requereix del consens de tots els agents que intervenen al territori, i les promoció d'iniciativa pública executades per agents privats han de ser dues eines que afavoreixin el desenvolupament territorial.

La fragmentació administrativa municipal comporta la fragmentació dels efectes fiscals dels nous usos sobre el territori. Suposa també un incentiu a la insolidaritat i un desincentiu a la projectació territorial i del paisatge comú. Sembla per tant transcendent i necessari fer-ho notar, en el benentès que una caixa comuna fiscal, a escala comarcal, ni que sigui parcial, voluntària, obligada o incentivada, seria una mesura de gran abast estratègic per a una realitat urbana i territorial que ha canviat d'escala.

Finalment, i d'altra banda, el paper de les capçaleres comarcals, ciutats mitjanes o ciutats intermèdies, serà clau. En efecte, la governabilitat i la viabilitat de les propostes territorials dependran directament de la capacitat que les capçaleres comarcals –les capitals de comarca– tinguin d'actuar no ja com a ciutats mitjanes, sinó com a ciutats intermèdies, amb capacitat de liderar les estratègies acordades. El govern efectiu del territori depèn d'això, i no sembla que la legalitat actual en fomenti les mesures i els instruments.

4 Cloenda

La construcció d'una imatge per a les Comarques Centrals no serà una tasca senzilla. No tant perquè sigui irreal com perquè les comarques que l'han d'articular han de desenvolupar un sentit de *conjunt*.

Sobre el procés de construcció d'imatge, hi ha dues tendències oposades. La primera, i més aparent, indicaria que aquesta imatge és il·lusòria, que cada ciutat o sistema urbà mira el seu propi entorn i, a tot estirar, la comarca, i que estableix lligams seguint els seus interessos (Manresa amb el Vallès Occidental o Terrassa, Igualada amb Barcelona, etc.) i tots ells amb Barcelona i la RMB.

Cadascuna d'elles ja fa un cert temps que ha començat a prendre posicions respecte a les pròpies capacitats i dèficit, de com poden articular el seu espai i com haurien de relacionar-se amb Barcelona i la seva àrea, i la resta d'Europa.

Així, es veu clarament que la pràctica totalitat del territori remarca la necessitat de vincular-se o reforçar els lligams amb la RMB (i en concret amb el potent concepte de Barcelona), això sí, des del reforçament de la pròpia identitat i la consolidació dels propis sistemes

urbans, si bé s'ignora l'extensió del mateix sentiment a les altres comarques.

Sembla que les percepcions són força excloents entre elles. Per regla general, la manca d'afinitat en les pròpies especialitzacions n'és el motiu original o pretext. I si bé és cert que busquen la complementarietat en els propis sistemes urbans, no la veuen entre les diferents comarques centrals, a una escala major, una escala regional. És a dir, l'escala que donaria una massa crítica interessant per dialogar amb Barcelona i la Regió Metropolitana.

Tot i que la difusió del creixement metropolità afecta tots els sistemes urbans, aquest es produeix de diferent manera. Així, Igualada és força metropolitana i amb prou feines té relació amb Manresa i Vic; Vic manté també forts lligams amb Barcelona i, malgrat que l'Eix Transversal comença a reforçar la relació amb Manresa, no sembla que hagi de ser aquesta la seva principal prioritat.

Manresa reforça la relació amb la RMB i alhora té capacitat de creixement endogen, cosa que podria deixar-la al marge de l'articulació del conjunt si no reforça la relació amb les altres dues ciutats.

D'altra banda, el Berguedà i el Solsonès estan dins l'àrea d'influència del Bages, la qual cosa reforça la posició de Manresa: el Solsonès via Cardener, el Berguedà via Llobregat. La problemàtica d'aquestes dues comarques és força diferent a la de les altres.

El Berguedà s'ha convertit en un dels corredors entre Barcelona i la seva Regió Metropolitana i els Pirineus i França. Això no obstant, aquesta mateixa situació de corredor pot resultar positiva si se sap (o es poden) afavorir els propis potencials, atès que compta amb elements actualment valorats (i en algun cas revaloritzats) i amb ells pot atreure una part dels transeünts.

Respecte el Solsonès, cal dir que per les seves característiques orogràfiques és un territori força isolat. Pel Solsonès no s'hi passa, s'hi ha d'anar expressament. Això no obstant, té un potencial de desenvolupament que cal tenir en compte.

Hi ha una segona tendència identificada, menys visible: que comença a existir una voluntat de coordinació. La idea bàsica seria el pragmatisme d'una massa crítica per a la defensa de identitats i interessos que,

sent diferents, tenen la mateixa escala o grandària, i que la construcció d'aquesta xarxa de col·laboració "regional" s'hauria de començar a fer desactivant els possibles recels entre els diferents municipis i comarques.

La coordinació i col·laboració comença a produir-se tant entre municipis del mateix àmbit natural (de la Conca d'Òdena, el Pla de Bages, el Lluçanès, etc.) com de diferents àmbits (Manresa i Vic és el cas més notable).

Així, per exemple, comença a ser voluntat explícita dels ajuntaments de Manresa i Vic buscar fórmules de col·laboració i coordinació en aspectes que els són comuns i que potser requereixen fer front comú cara a Barcelona o la seva àrea (*lobby* de pressió per aconseguir finançament, per exemple).

Caldran noves estratègies per aprofitar les noves dinàmiques territorials, tant les metropolitanes (que exerceixen una cada cop més forta pressió en aquest territori) com les de creixement global. Aquestes estratègies passen per la utilització de les masses crítiques de negociació adequades per a cada problema. En aquest sentit, la regió de les Comarques Centrals seria vista com una oportunitat que cal posar a prova i desenvolupar.

Aquesta xarxa de col·laboració està naixent des d'àmbits que no tenen una influència tan visible en la so-

cietat: l'Eix Tecnològic Girona-Lleida, en què són presents el Centre Tecnològic de Manresa (CTM) i el Centre Tecnològic d'Osona i Ripollès (CTOR), o també els grups o associacions professionals d'arquitectes i enginyers de les diferents comarques, que basteixen ponts i projectes en comú, etcètera.

En definitiva, la construcció d'aquesta imatge o identitat pròpia passaria també per la construcció i la consolidació de les infraestructures necessàries (de connexió exterior i vertebració interior) i per la creació d'un fòrum comú entre les diverses administracions locals, també per la creació d'un sentiment de conjunt o comunitat de la població, per la consciència d'un interès comú i de la utilitat pràctica de la cooperació regional en un món globalitzat i en una Catalunya vista com a xarxa policèntrica de ciutats mitjanes.

La construcció d'una imatge passa també, finalment, per una adequada conceptualització del que una regió així descrita podria ser. Les Comarques Centrals no serien mai una regió geogràfica clàssica, hidrogràfica i geomorfològica, atesa la diversitat que incorpora. Ara bé, sens dubte podria ser explicada i sentida a partir d'una lògica distinta, nova, necessària. Per exemple, com la regió més contemporània de Catalunya. Una regió mosaic, amb cinc peces, que, configurant el *collage* central del país, necessita taules i xarxes de cooperació entre iguals per projectar-se endavant i per autogovernar-se. Per poder influir en el seu propi futur.

Bibliografia

Ajuntament d'Igualada (2001): *Pla d'acció cultural d'Igualada*, Institut Municipal de Cultura d'Igualada, Ajuntament d'Igualada. Igualada.

Burgaya, Josep (2003): "Suelo industrial", a *La Vanguardia*, 24-1-2003, Barcelona.

Carbassa Pola, Montserrat (2000): "La petita i mitjana empresa de l'Anoia", a *Revista d'Igualada*, número 6, pp. 37-55. Igualada.

Ludevid, Jordi; Botifoll, Carme; Closes, David; Rueda, Salvador; Illa, Josep; Francesc Ludevid, Manuel (1997): *Arquitectura Territorial, medi natural i desenvolupament urbà al Pla de Bages*.

Ludevid, Jordi (2002): *Pla Director del Parc Patrimonial de la Sèquia de Manresa*.

Ludevid, Manel (2001): *Els centres locals d'assessorament empresarial: diagnòstic i propostes de futur*, Àrea de Promoció Econòmica, Diputació de Barcelona. Barcelona.

Lluça, Rafel (2002): *Canvi industrial i projectes de desenvolupament al Bages i al Berguedà, 1975-1998*. Centre d'Estudis del Bages. Manresa.

Mercadé, Montserrat (2002): *Síntesi dels estudis i propostes sobre desenvolupament del territori a les Comarques Centrals de Catalunya*. Diputació de Barcelona (mimeo).

OPE (2001): *El teixit empresarial de Manlleu* (informe), Oficina de Promoció Econòmica, Ajuntament de Manlleu. Manlleu.

Palau Arnau, Josep M. (1999): "La conurbació d'Igualada en l'escenari econòmic i territorial de la Catalunya-ciutat", a *Revista d'Igualada*, núm. 3, pp. 47-65. Igualada.

Palau Arnau, Josep M. (2001): *Informe Econòmic Anual, l'Anoia 2001*, Servei de Promoció Econòmica i Desenvolupament, Ajuntament d'Igualada. Igualada.

Palau Arnau, Josep M. (2002): *Informe Econòmic Anual, l'Anoia 2002*, Servei de Promoció Econòmica i Desenvolupament, Observatori socioeconòmic de l'Anoia, Ajuntament d'Igualada. Igualada.

Sabaté, J., i altres (1998): *Projecte Espai Blau. Valoració dels recursos patrimonials, de l'estructura i ordenació del riu Llobregat*, Diputació de Barcelona. Barcelona.

Sabaté, J., i altres (2000): *Projecte Espai Blau. Valoració dels recursos patrimonials, de l'estructura i ordenació dels rius Cardener i Anoia*, Diputació de Barcelona. Barcelona.

Sáez Bárcena, Javier (1992): "El sòl industrial", a *Quaderns de competitivitat*, núm. 8, Direcció General d'Indústria, Departament d'Indústria i Energia, Generalitat de Catalunya. Barcelona.

Solé Vilanova, Joaquim (1999): "El futur de la comarca de l'Anoia", a *Revista d'Igualada*, núm. 1, pp. 59-78. Igualada.

Vall, Pere, i Miralda, Àngel (2002): *Parc de les Colònies del Llobregat*.